

บทที่ 1

ความนำทั่วไป

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรม หมายถึง งานหนังสือ; งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด ไม่ว่าจะแสดงออกมาโดยวิธีหรือในรูปอย่างใด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัยสุนทรพจน์ สิ่งบันทึกเสียง ภาพ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525, 2525 : 754) และ รัชปถนอทก ไดั้ให้ความหมายของวรรณกรรมว่า หมายถึง งานสร้างสรรค์ทางเอกสาร ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมำตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่จำกัดว่างานเอกสารเหล่านั้นจะมีรูปแบบชนิดใด ฉะนั้นจึงรวมถึง ศิลจารึก เอกสารโบราณ สมุดข่อย หนังสือด้วย (รัช ปถนอทก, 2525 : 4) วรรณกรรมจึงเปรียบเหมือนคลังแห่งภูมิปัญญาของมนุษย์ที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อให้คนได้รับรู้ถึงภาพของยุคสมัยที่สะท้อนโลกทัศน์ ชีวทัศน์ของมวลมนุษย์ในแต่ละยุคจนกระทั่งปัจจุบัน

วรรณกรรมท้องถิ่น หรือวรรณกรรมพื้นบ้านก็คือ พยานของภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นที่แสดงวิธีคิดเพื่อเก็บรักษาภาพของอดีต ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ถัทธิความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม จาริตประเพณี เอาไว้อย่างละเอียดลุ่มลึกดังที่ พรทิพย์ ชังธาดา ได้ให้ความหมายของวรรณกรรมท้องถิ่นว่า หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นมุขปาฐะ (ใช้ถ้อยคำเล่าสืบต่อๆ กันมา) และลายลักษณ์ (บันทึกไว้ในวัสดุต่างๆ เช่น ใบลาน และบันทึกในกระดาษที่เรียกว่า สมุดไทย สมุดข่อย เป็นต้น) วรรณกรรมเหล่านี้ ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นภาคต่างๆ ของไทย โดยคนท้องถิ่นนั้นเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา รูปแบบฉันทลักษณ์เป็นไปตามความนิยมของท้องถิ่น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นๆ วรรณกรรมท้องถิ่นมีในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย เช่น ท้องถิ่นใต้ ท้องถิ่นเหนือ ท้องถิ่นอีสาน ท้องถิ่นกลาง (พรทิพย์ ชังธาดา, 2539 : 12)

ในวรรณกรรมพื้นบ้านต่างๆ กวีจะสอดแทรกแนวความคิด คติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตไว้ด้วยเสมอ เพื่อเป็นคติเตือนใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับผู้อ่าน วรรณกรรมเหล่านั้นจึงเป็นงานถ่ายทอดโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อสังคมในสมัยนั้นออกมา ในขณะที่เดียวกัน โลกทัศน์ของกวีก็คือโลกทัศน์ของสังคมด้วย เพราะตัวกวีเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อสังคมมีโลกทัศน์ต่อสิ่งต่างๆ อย่างไร กวีก็จะพลอยได้รับโลกทัศน์เหล่านั้น และเรียบเรียงถ่ายทอดออกมาในรูปของวรรณกรรม โลกทัศน์จึงเป็นตัวกำหนดแนวทางสร้างสรรค์

วัฒนธรรมและอารยธรรมอันเป็นวิถีชีวิตสืบต่อกันเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน (สิทธิ บุตรอินทร์, 2523 : 12) ดังที่ ชัยณรงค์ โคตะนนท์ ได้ให้ความหมายของโลกทัศน์ว่าหมายถึงระบบของความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่งๆ มีร่วมกันต่อโลก หรือสิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ด้วย (ชัยณรงค์ โคตะนนท์, 2523 : 3) และ สิทธิ บุตรอินทร์ ได้ ให้ความหมายว่า โลกทัศน์ คือ ปรัชญาอันเป็นการประมวลความคิดและความเชื่อ ซึ่งเป็นตัวกำหนด อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ ของมนุษย์ (สิทธิ บุตรอินทร์, 2523 : 12)

กลุ่มชนเผ่าไทอีสาน เป็นชนชาติไทยที่อาศัยอยู่แถบกลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชนเผ่าไทที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนแถบนี้มานาน มีแนวความคิดและวิถีคิดเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สามารถกำหนดวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและค่านิยมในการดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระ โดยปราศจากการครอบงำจากวัฒนธรรมแบบอื่น ทั้งวัฒนธรรมแบบศาสนา และวัฒนธรรมของ ราชธานี และได้มีการถ่ายทอดแนวคิดและวิถีคตินั้นลงในวรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อใช้เป็นหลัก สำหรับประเพณี ปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในสังคม

งานวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางด้านปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เพื่อสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์และชีวิตของชาวอีสานทั้งที่เป็นความคิด ความเชื่อ และจารีตประเพณี ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมาตามหลักของสากลปรัชญา 2 สาขา คือ

1. อภิปรัชญา (Metaphysics)
2. จริยศาสตร์ (Ethics)

1. อภิปรัชญา (Metaphysics) คือวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความเป็นจริงหรือความจริงแท้ (reality) ว่าโลกและจักรวาลตลอดจนธรรมชาติของมนุษย์มีความเป็นจริงอย่างไร ความเป็นจริงที่ อภิปรัชญาแสวงหานั้นเป็นความจริงขั้นสุดท้าย หรือความจริงสูงสุดที่เรียกว่า ความจริงอันดิมะ (Ultimate Reality) อันเป็นพื้นฐานที่มาของความจริงอื่นๆ (สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรรัตน์, 2537 : 18) และวิทย์ วิศทเวทย์ ได้ให้ความหมายของอภิปรัชญา โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ ประเด็นแรก อะไรคือเนื้อหาหรือธาตุแท้ของจักรวาล อะไรคือความจริงแท้ที่ประกอบขึ้นเป็นโลก และโลก ดำเนินเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ประเด็นที่สอง อะไรคือธาตุแท้หรือเนื้อแท้ของ มนุษย์มนุษย์ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง มนุษย์ดำเนินวิถีชีวิตไปอย่างไร และการกระทำของมนุษย์มี ลักษณะอย่างไร เช่น เป็นเสรีหรือไม่ หรือเป็นไปตามกระแสแวดล้อมภายนอก (วิทย์ วิศทเวทย์, 2539 : 5-6) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเชิงอภิปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ก็มุ่งที่จะ ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงของโลกและมนุษย์ ตลอดจนบางสิ่งบางอย่างที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลัง ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องเคารพกราบไหว้บูชา เพื่อให้

บางสิ่งบางอย่างนี้ ปกป้องคุ้มครองและบันดลให้สมหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยจะศึกษาวิเคราะห์ แนวคิดทางด้านอภิปรัชญาออกเป็น 2 ประเด็นคือ

1.1 โลกทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของโลกและมนุษย์ วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานได้แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ และมีความโหดร้ายเหนือมนุษย์ ฉะนั้นจึงเน้นเรื่อง การเคารพนับถือวิญญาณอันสถิตอยู่ในธรรมชาติเหล่านั้น เช่น ต้นไม้ ป่าเขา เป็นต้น (รัชช ปุณโณทก, 2525 : 243) วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานได้กล่าวถึงพญาแถน ซึ่งเป็นวิญญาณวิเศษว่า เป็นผู้สร้าง ควบคุม ดูแลโลก มนุษย์ และธรรมชาติในโลกไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่องพญาคันคาก มีการกล่าวถึงกำเนิดฝนว่าอยู่ที่แม่น้ำคงคาบนยอดเขาขุคันธร มีพญาแถนเป็นผู้รักษาไว้ และพญาแถนเป็นผู้แต่งให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์

“อันว่า ฝนนั้น	มีสะพังวังใหญ่ พระเอย
คงคากว้าง	สะพังน้ำใหญ่หลวง
เมืองพญาแถน	มีสะยอคดอยสูงพัน
คอยนั้นชื่อเขาขุคันธรแท้	เมืองแถนตั้งอยู่ จึ่งแล้ว
คุณคามืออยู่หัน	แถนเจ้าอัक्षा พระเอย”
	(พญาคันคาก, : 23)

1.2 โลกทัศน์เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เรื่องขวัญ วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานได้กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องขวัญ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมคล้ายกับวิญญาณไว้หลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องนางผมหอม พระมารดาของนางผมหอมได้เรียกขวัญนางพร้อมทั้งสาวมีและโอรส ธิดา ที่หลบหนีจากเมืองพญาช้างสารกลับมาได้

“เมื่อนั้น มารดาแก้ว	จอมหัวพระแม่
นางจึงบายข้าวปั้น	มาเอ็นเฮียกขวัญ”
	(นางผมหอม, : 55)

2. จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นปรัชญาอีกสาขาหนึ่งที่ว่าด้วย คุณค่าทางธรรมจรรยาของมนุษย์ โดยการศึกษาให้รู้ถึงความจริงซึ่งเป็นหลักการหรือมาตรฐานในการวินิจฉัยว่าความประพฤติ หรือการกระทำนั้นถูกหรือผิด และรวมถึงการค้นหาอุดมคติที่ประเสริฐที่มนุษย์ควรจะยึดเป็นหลัก ในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งวิธีการที่จะช่วยให้บรรลุถึงอุดมคติที่ประเสริฐนั้น (น้อย พงษ์นันท, 2520 : 19) และ วสิน อินทสระ นิยามจริยศาสตร์ว่า หมายถึงวิชาที่ว่าด้วยความถูก ความผิด ความดี ความชั่ว และวิเคราะห์ถึงความดีอันสูงสุด ความดีตามอุดมคติ ไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี (วสิน อินทสระ, 2518 : 7-8) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางด้านจริยศาสตร์

ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ก็เพื่อที่จะหาหลักจริยธรรมพื้นฐานที่เป็นคติ ความเชื่อ และจารีตประเพณี สำหรับกำหนดคุณค่าความประพฤติของชาวอีสาน ให้ดำเนินไปตามครรลองของความถูกต้อง ดีงาม ตลอดจนมีความสุขทั้งในระดับปัจเจกชนและสังคมส่วนรวม โดยทั่วไปได้สอดแทรกหลักจริยธรรมเหล่านี้ไว้อย่างกลมกลืนกับตัวละครในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง งานวิจัยนี้จะวิเคราะห์หลักจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน 3 ประเด็นคือ

2.1 หลักจริยธรรมสำหรับชีวิตและสังคม วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานทุกเรื่องเน้นหนักเกี่ยวกับคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็น การให้ทาน การรักษาศีล ความซื่อสัตย์ เป็นต้น สำหรับให้แต่ละคนประพฤติ ปฏิบัติตาม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความดีงามในชีวิต แม้เมื่อตายไปก็มีสวรรค์เป็นที่รองรับ แต่ถ้าใครประพฤติตนนอกกฎนอกทาง ก็จะถูกสังคมรังเกียจ ต่อเมื่อตายไปก็ตกนรก เช่น เรื่อง ขุนนางอ้าว กล่าวถึง ขุนนางซึ่งเป็นคนไม่มีคุณธรรม ชอบดื่มสุราเมรัย ก่อนตายคิดถึงนางอ้าว และมีนางสั่งพรหมว่าตัวเองจะตกนรก

“พอเมื่อ เวลาใกล้	คิดถึงนางใจจะขาด
ยะหุ้มไว้	เอาแท่นแห่งกลาง
นำไปไหม้	อวีจีมีชาติ”
	(ขุนนางอ้าว, : 64)

ความผูกพันระหว่างมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติในการตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความสำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และมีการกล่าวถึงเกือบทุกเรื่อง เช่น เรื่องขุนนางอ้าว ตอนที่นางอ้าวไปผูกคอตายได้พรรณนาถึงบุญคุณของมารดาที่เลี้ยงดูตนมา

“แม่จึงเอาตนเข้า	ลุงดาตัดสายแฮ
แผ่ผ้าอ้อม	ปูดังให้นอน
แม่หากย้าข้าวป้อน	หลายมือพร้านาน”
	(ขุนนางอ้าว, : 49)

2.2 หลักจริยธรรมทางการเมือง การปกครอง วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานโดยมากจะกล่าวถึงตัวเองของเรื่องว่าเป็นราชสกุลวงศ์ ซึ่งดูเหมือนจะไม่ให้ความสำคัญกับประชาชน แต่ที่จริงแล้วมีการเน้นถึงความสำคัญของประชาชนมากกว่าสถาบันกษัตริย์ เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ที่กล่าวถึงการปกครองแผ่นดินโดยธรรมของสังข์ศิลป์ชัย เพื่อให้ไพร่ฟ้าประชาชนของพระองค์ อยู่ดีกินดี มีความสุข ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญอันกษัตริย์จะละเลยไม่ได้

“เมื่อนั้น พระบาทเจ้า	ชมชื่นสุขหัว
ทั้งแดนเขา	ขาบขอขามไหว้

พระกัทรกรรมแท้ เทศนาเหนืออาสน์
 สอนสั่งทำว ทงสร้างสืบเมือง”
 (สังขิลปชัย, : 103)

2.3 แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงกฎแห่งกรรมว่าเป็นตัวสนองผู้กระทำ หากทำดีย่อมได้รับกรรมดี ทำชั่วก็ได้รับกรรมชั่ว เป็นแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธจริยปรัชญา เรื่องกฎแห่งกรรมนี้มีปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานหลายเรื่องหลายตอน เช่น เรื่องท้าวคำกาดำ กล่าวถึงท้าวคำกาดำผู้มีรูปร่างอัปลักษณ์ บอกให้บิดา นำตนเองไปถ่วงน้ำ ตามคำสั่งของมารดาและญาติที่เกลียดชังตน เพราะถือว่าเป็นเวรกรรมที่ตนเองจะต้องชดใช้

“อันว่า แม่ผู้นี้ ชาติก่อนเป็นเสือ พ่อเอ๋ย
 ข่อยกะทำปาปิง ลูกเสือปางนั้น
 บัดนี้ พ่อกะไลเสียก่อน ตามกรรมใช้ชาติ พ่อเอ๋ย
 เอาแต่บุญข่อยก่อน เมื่อหน้าหากสิเห็น พ่อเอ๋ย”
 (ท้าวคำกาดำ, : 9)

และเรื่องกำพรว้าไก่อ่แก้วกล่าวถึง ท้าวกำพรว้าไก่อ่แก้วกับมารดาที่ต้องตกระกำลำบาก เทียวซัดเซพเนจรหาอาหารกิน เพราะต้องชดใช้เวรกรรมในอดีตชาติ

“นางก็อุ้มลูกน้อย ไปหน้าบ่ถอย
 เข้าสู่บ้าน เดินเทียวขอทาน
 ตามคาม เทียวขอไปหน้า”
 (กำพรว้าไก่อ่แก้ว, : 6)

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ก็คืองานที่มาจากประสบการณ์ของกวีผู้ถูกหล่อหลอมโดยสังคม เรียนรู้ สังคมประสบการณ์จนกลายเป็นภูมิปัญญา แล้วนำมาถ่ายทอดในรูปของวรรณกรรมอย่างละเอียดลุ่มลึก ทั้งด้านเนื้อหาและสาระดะและยังอุดมไปด้วยปรัชญาชีวิต คติ ความเชื่อ ค่านิยม จริตประเพณี ตลอดจนความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและสังคม รวมไปถึงการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์เหล่านั้น เพื่อความสงบร่มเย็นของตนเองและสังคมส่วนรวม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีคิดที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าไทอีสานก่อนได้รับอิทธิพลของพุทธปรัชญาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางด้านปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานและส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธปรัชญา

1.3 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1.3.1 ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แนวคิดและวิธีคิดของชนเผ่าไทอีสานก่อนได้รับอิทธิพลของพุทธปรัชญาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

1.3.2 ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แนวคิดทางด้านปรัชญาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.4 ขอบเขตและวิธีการวิจัย

1.4.1 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางด้านปรัชญาจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานจำนวน 10 เรื่อง ซึ่งปรากฏแพร่หลาย ได้รับความนิยม และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานทั้งในด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมอย่างชัดเจน ตลอดจนเป็นตัวแทนของแนวคิดทางด้านปรัชญา ซึ่งอาจจะมีในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายๆ ด้านรวมกัน โดยวรรณกรรมพื้นบ้านเหล่านี้มีผู้ปริวรรตและพิมพ์ออกเผยแพร่มากแล้ว ดังต่อไปนี้

1.4.1.1 กาพะเกษ	ปริวรรตโดย พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ
1.4.1.2 กำฟ้าไก่แก้ว	ปริวรรตโดย ภูวนาถ มาตบุรณ
1.4.1.3 ชูนางอ้อ	ปริวรรตโดย คณิงชัย วิริยะสุนทร
1.4.1.4 ผาแดงนางไอ่	ปริวรรตโดย พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ
1.4.1.5 ท้าวท้าวคำ	ปริวรรตโดย สุกุม สมจิตศรีปัญญา
1.4.1.6 ท้าวโศวตร์	ปริวรรตโดย อ.กวีวงศ์ (อินตา กวีวงศ์)
1.4.1.7 ท้าวจักรนิมพรหมริน	ปริวรรตโดย อ.กวีวงศ์ (อินตา กวีวงศ์)
1.4.1.8 นางผมหอม	ปริวรรตโดย ชมรมวรรณกรรมอีสาน
1.4.1.9 พญาคันคาก	ปริวรรตโดย อัมพร นามเหลา
1.4.1.10 สังข์ศิลป์ชัย	ปริวรรตโดย มั่น จงเรียน

1.4.2 งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research)

1.5 งานวิจัยและงานเขียนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นข้อมูลในงานวิจัยนี้มี 2 ประเภทคือ

1.5.1 งานวิจัยและงานเขียนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

1.5.2 งานวิจัยและงานเขียนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญา

1.5.1 งานวิจัยและงานเขียนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

1.5.1.1 คณิงชัย วิริยะสุนทร การวิเคราะห์เรื่องขุนนางอ้าวสำนวนท้องถิ่นอีสาน วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการปริวรรตวรรณกรรมเรื่องขุนนางอ้าวจากหลายฉบับให้มีลักษณะแบบแผนเดียวกัน และได้ศึกษาค้นคว้าในด้านประเพณี วัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งเนื้อเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงกฎแห่งกรรม อันเป็นเหตุให้เกิดโศกนาฏกรรมขึ้น ต่อเมื่อชดใช้เวรกรรมหมดจึงพบความสุข เรื่องกฎแห่งกรรม เวรกรรมยังมีอิทธิพลต่อแนวคิดของชาวอีสานตลอดเวลา เพื่อเป็นคติเตือนใจให้ผู้คนตระหนักถึงบาปบุญ คุณโทษ มุ่งสร้างสรรค์คุณงามความดีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งชีวิตและความสงบสุขของสังคม

1.5.1.2 จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ของค้ออีสาน เป็นงานเขียนที่รวบรวมบทกวีและวรรณคดีต่างๆ ของอีสานไว้ โดยผู้เขียนมุ่งเชิดชูวรรณคดีอีสานว่าเป็นเครื่องชี้วัดถึงความเจริญรุ่งเรืองและความมีวัฒนธรรมของชาวอีสาน เพราะการศึกษาวรรณคดี นอกจากจะได้รับประโยชน์ทางอักษรศาสตร์ และเป็นอาหารทางจิตใจแล้ว ยังสามารถดัดแปลงเอาผลประโยชน์ได้อีกมากมาย เช่น ด้านที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ เป็นต้น อีกประการหนึ่ง บทกวีหรือวรรณคดีอีสานยังสอดแทรกหลักธรรมของพระพุทธองค์ให้เข้าถึงชีวิตจิตใจของประชาชนทุกชั้นทุกสังคมโดยทั่วไป ดังนั้นชาวอีสานตั้งแต่โบราณเป็นต้นมาจึงเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี

1.5.1.3 ธวัช ปุณโณทก วรรณกรรมอีสาน เป็นหนังสือที่ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมวรรณกรรมอีสานไว้ โดยมีจุดประสงค์หลักคือ เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะโครงสร้าง รูปแบบ อันหลักเกณฑ์ วิธีการนำเสนอของวรรณกรรมอีสาน ตลอดจนความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และสภาพสังคมในอดีตของชาวอีสานที่ได้มีการบันทึกไว้ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังกล่าวถึงความเป็นมาของชาวอีสาน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ และการสืบทอดวัฒนธรรมไว้ด้วย

1.5.1.4 ปรีชา พิณทอง ใภยาคิตโบราณอีสาน เป็นงานเขียนที่คัดเอากาพย์ของชาวอีสานจากที่ต่างๆ มารวมไว้ด้วยกัน พร้อมทั้งอธิบายกาพย์เหล่านั้นให้ถูกต้องตามความหมายเดิมของกาพย์ นอกจากนั้นยังมีการจัดกาพย์ให้เป็นหมวดหมู่ตามลักษณะความหมายที่เหมือนกัน เช่น หมวดกิน หมวดทุกข์ หมวดสุข หมวดคน เป็นต้น เพื่อบ่งชี้ให้เห็นถึงแนวคิด ภูมิปัญญาของชาวอีสานที่มุ่งสั่งสอนคนให้เป็นคนดี

1.5.1.5 สุพรรณ ทองคล้าย ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน เป็นวิทยานิพนธ์ที่วิจัยถึงลักษณะการใช้บทกวีร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน โดยผู้วิจัยสรุปจุดประสงค์ของการใช้บทร้อยกรองว่ามี 2 ประเด็นคือ ประเด็นแรก ใช้เพื่อควบคุมสังคม ชาวอีสานได้นำเอาหลักความ

ประเพณีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมมาผสมผสานเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วประพันธ์เป็นบทร้อยกรองขึ้น เพื่อประยุกต์ใช้ในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ประการที่สองใช้เพื่อความบันเทิง เนื่องจากชาวอีสานมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันหลายอย่าง เช่น การลงแขกตีข้าว เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงมักมีการประพันธ์บทร้อยกรองขึ้น เพื่อใช้ขับร้องในกิจกรรมเหล่านั้น แต่บทร้อยกรองที่ใช้เพื่อความบันเทิงก็มีจุดมุ่งหมายอื่นสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่น ใช้เพื่อกล่อมลูกใช้ฝึกไหวพริบปฏิภาณ เป็นต้น

1.5.2 งานวิจัยและงานเขียนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญา

1.5.2.1 จรูญรัตน์ รัตนกร โลกทัศน์ชาวอีสานจากวรรณกรรมคำสอน เป็นปริณยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงโลกทัศน์ชาวอีสานที่มีต่อมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้คือ โลกทัศน์ที่มีต่อมนุษย์ เช่น สตรีต้องรักนวลสงวนตัว เป็นกุลสตรี บุรุษต้องกล้าหาญ ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ ผู้ใต้ปกครองต้องเคารพเชื่อฟังเจ้านาย เป็นต้น โลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติ ชาวอีสานมีความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของธรรมชาติเพราะให้ประโยชน์นานัปการ จึงไม่พยายามทำลาย โลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวอีสานเชื่อว่า แดนคือผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลายและมีลักษณะคล้ายกับเทวดามากกว่าผีทั่วไป มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยปกป้องคุ้มครองให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนคติทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม บาปบุญ มีความใฝ่ฝันถึงยุคในอุดมคติและเชื่อเรื่องนิพพานที่เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

1.5.2.2 นัยนา นาควัชร การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาในภายิตไทย วิชยานิพนธ์ที่ผู้วิจัยนำภายิตไทยมา วิเคราะห์เพื่อให้เห็นลักษณะแห่งแนวคิดเชิงปรัชญาที่สอดแทรกอยู่ในภายิตต่างๆ และใช้สากถปรัชญาคือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์มาจัดระบบแนวคิดทางปรัชญาไทยให้มีความชัดเจนเป็นหมวดหมู่ จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ปรัชญาไทยให้ความสำคัญกับมนุษย์ในทุกๆ ด้าน เพราะมนุษย์ต่างกับสัตว์ทั้งในด้านสติปัญญาและศักดิ์ศรี แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มนุษย์จึงไม่ใช่ศูนย์กลางสรรพสิ่ง หากเป็นเพียงส่วนย่อยภายใต้ส่วนใหญ่มหึมาเหมือนกับสิ่งอื่น

1.5.2.3 วิทย์ วิศทเวทย์ ปรัชญาทั่วไป เป็นงานเขียนที่เริ่มด้วยการตั้งปัญหาในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติของโลก ความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วจึงนำทฤษฎีของลัทธิปรัชญาสำนักต่างๆ มาอธิบายเพื่อตอบปัญหาเหล่านี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสำนักต่างๆ แล้วผู้เขียนก็โยงไปถึงปัญหาที่ว่าปรัชญาคืออะไร โดยสรุปว่าปรัชญามีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ (1) มีลักษณะวิพากษ์ (2) ปัญหาปรัชญาเป็นปัญหาพื้นฐาน (3) ปรัชญาแสวงหาโลกทัศน์

1.5.2.4 แสง จันทรงาม ศาสนศาสตร์ งานเขียนที่ว่าด้วยธรรมชาติอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกกันว่าศาสนา หรือหลักการที่อยู่เบื้องหลังศาสนาทั้งปวง เช่น ปัญหาที่ว่าศาสนาคืออะไร ศาสนามีบทบาทต่อชีวิตและสังคมอย่างไร ประสบการณ์ทางศาสนาของคนมีลักษณะอย่างไรบ้าง ความรู้ทางศาสนาของศาสนาต่างๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ศาสนาเกิดขึ้นจากอะไรบ้าง ศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรบ้าง ศาสนาได้วิวัฒนาการไปในประวัติศาสตร์อย่างไร เป็นต้น โดยไม่ได้เน้นที่ศาสนาใดศาสนาหนึ่งอย่างจำเพาะเจาะจง หากมองศาสนาตามความเป็นจริงที่ศาสนานั้นมีอยู่ เป็นการมองแบบทวิสัย ตรงไปตรงมา กล่าวถึงศาสนาทุกแห่งทุกมุม ทั้งแง่บวกแง่ลบ เพื่อให้เข้าใจความจริงของศาสนาอย่างถ่องแท้ ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงวิวัฒนาการทางความเชื่อของมนุษย์ไว้อย่างลุ่มลึก อันเป็นรากฐานที่เป็นบ่อเกิดของศาสนาทุกศาสนาในโลก

1.5.2.5 เหรียญทอง สมศักดิ์ การศึกษาเชิงวิจารณ์แนวความคิดทางจริยศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ วิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้สรุปว่า วรรณกรรมสุนทรภู่มีความสอดคล้องกลมกลืนกับจริยศาสตร์แบบมนุษยนิยม ที่เน้นให้มนุษย์มีความสำคัญเหนือสิ่งใดในโลกและให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง สุนทรภู่สอนให้มนุษย์คิดและกระทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและส่วนรวม อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดทางจริยศาสตร์ในวรรณกรรมของสุนทรภู่มีความสอดคล้องกับจริยปรัชญาแบบมนุษยนิยมอย่างแท้จริง